

Türkiye

Mayın Yasağı Politikası

Mayın Yasağı Anlaşması Taahhütü

Mayın Yasağı Anlaşması Statüsü	Taraf Devlet
Ulusal Uygulama Tedbirleri	Var olan yasanın yeterli olduğu kanaatinde
Şeffaflık raporlaması	2010
Ana gelişmeler	Türkiye, stokların imhasını 2010 yılının sonu, son tarihten neredeyse üç yıl sonrası, itibariyle bitirmeyi umuyor; Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından antipersonel mayın kullanımına dair ciddi iddialar soruşturuluyor.

Politika

Türkiye Cumhuriyeti, Mayın Yasağı Anlaşması'na 25 Eylül 2003 tarihinde katılmış ve 1 Mart 2004 tarihinde ise Taraf Devlet olmuştur. Türkiye, ulusal uygulama mevzuatını çıkarmamıştır, ancak anayasanın, ceza yasasının ve Türk Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanlığı'nın yönergelerinin anlaşma hükümlerine hukusal bir geçerlilik kazandırdığını belirtmiştir [1].

Türkiye, 2010 takvim yılını kapsayan sekizinci Madde 7 şeffaflık raporunu 2011 yılında sunmuştur [2]. Rapor, kayıplar ve mağdur desteği üzerine bilgi içeren isteğe bağlı Form J'yi de kapsamaktadır.

Türkiye, Haziran 2010 tarihinde Cenevre'de gerçekleştirilen oturumlararası Daimi Komite toplantılarına ve Kasım-Aralık 2010 tarihlerinde yine Cenevre'de gerçekleştirilen Mayın Yasağı Anlaşması'na Taraf Devletler 10. Toplantısına katılmış ve bu ikinci toplantıda stoklanmış mayınların imhası süreciyle ilgili güncel bilgiyi paylaşmıştır.

Türkiye, Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi'ne (CCW) ve bu sözleşmenin karamayınlarına ilişkin Değiştirilen Protokolü II'ye taraf bir devlettir. Türkiye, Madde 13 itibariyle gerekli olan yıllık raporunu Nisan 2011 tarihinde sunmuştur. Türkiye, CCW'nin savaştan arta kalan patlayıcılara ilişkin olan Protokol V'e taraf değildir.

Haziran 2011 tarihinde, Türkiye, sivil toplum örgütleriyle devlet-dışı silahlı gruplar arasında Mayın Yasağı Anlaşması açısından bağlantı kurulmasının ilgili Taraf Devlet'in önceden onayını gerektirdiği yönünde ısrarlı tutumunu yinelemiştir [3].

Üretim ve Transfer

Türkiye, Ocak 1996'da mayınların transferine ilişkin moratoryumla eş zamanlı olarak antipersonel mayın üretimini durdurmuştur. Bu nedenle, üretim tesisleri aşamalı olarak hizmet dışı kalmıştır [4]. Türkiye'nin antipersonel mayınların ihracatını yaptığı bilinmemektedir. Almanya ve Birleşik Devletler'den (ABD) mayın ithal etmiştir.

Kullanım

Türk Silahlı Kuvvetleri

Mayın Yasağı Anlaşması'na katılmadan önce bile, 26 Ocak 1998 tarihinde, Türk Genel Kurmay Başkanı, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından antipersonel mayın kullanımını yasaklayan bir yönerge çıkartmıştır [5]. Ancak 2010'da, 2009 tarihinde Irak sınırına yakın bölgelerde, Şırnak ilinde (Nisan 2009) ve Hakkari ilinde (Mayıs 2009), Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından antipersonel mayın kullanımıyla ilgili en az iki vakaya ilişkin ciddi iddialar bulunmaktaydı.

Nisan 2010 tarihinde, *Taraf* adındaki Türk gazetesi, 9 Nisan 2009 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının Şırnak'ın güney kısımlarına M2A4 antipersonel mayın döşediklerini

gösteren ve 23. Jandarma Tümen Komutanlığına ait olduğu iddia edilen bir doküman yayımlamıştır [6].

İkinci vakada, 9 Mayıs 2009 tarihinde Çukurca yakınlarında antipersonel mayınlar nedeniyle yedi Türk askeri ölmüş ve sekizi de yaralanmıştır[7].

Türk Ordusu, mayının Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistan, PKK) tarafından döşendiğini belirtmiştir. Ancak, Haziran 2009 tarihinde, Türk medyası, aslında mayının, infilakından çok uzun olmayan bir süre önce Türk kuvvetleri tarafından döşendiğini bildirmiştir [8]. Van Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından başlatılan soruşturma, mayının Türk askerine ait olduğunu ve bir Türk komutanının emri üzerine döşendiğini tespit etmiştir [9]. Dosya, Genel Kurmay Askeri Mahkemesi'ne gönderilmiştir [10].

Eylül 2010 tarihinde, Genel Kurmay Askeri Mahkemesi'ne gelen bir rapor, kullanılan cihazın "anti-personel karamayını" olduğunu tespit etmiştir. Mayının döşenmesi emrini verdiği iddia edilen General Zeki Es, Kasım 2010 tarihinde tutuklanmış ve Türk Askeri Mahkemesi'nde bir dava açılmıştır [11]. Ancak, Şubat 2011 tarihinde, birkaç asker verdikleri ifadeleri geri çektikten sonra Zeki Es serbest bırakılmıştır[12]. Ekim 2011 tarihinde, ikinci bir uzman raporu 2009'un Mayıs ayında patlamanın gerçekleştiği yerde mayınların döşenmesi emrini Zeki Es'in verdiğini tespit etmiştir [13].

Mayın Yasağı Anlaşması'na göre Türkiye, cezai yaptırımların uygulanması da dahil olmak üzere antipersonel mayınların kullanımının önlenmesi için her türlü önlemi almak zorundadır. ICBL, kullanım iddialarını soruşturma ve daha başka kullanımları önleme konusunda Türkiye'ye çağrıda bulunmuştur [14]. ICBL, yerden çıkarılıp tekrar yerleştirilmiş olma veya eğitim amaçlı elde bulundurulmuş stoklardan alınmış olma ihtimalleri olan bu mayınların nereden geldiği konusunun netleştirilmesi ihtiyacı üzerine vurgu yapmıştır [15]. Mayın Yasağı Anlaşması'nın son toplantılarında, Türkiye yasal soruşturma devam ederken mayın kullanım iddialarına ilişkin yorumda bulunamayacağını belirtmiştir [16].

PKK/Kongra Gel

Türk yetkililer, antipersonel mayınların devam eden kullanımı konusunda PKK/Kürdistan Halk Kongresi (Kongra Gel)'ni suçlamaya devam etmişlerdir [17]. Türkiye'nin son şeffaflık raporuna göre, 2010 yılında PKK/Kontra Gel tarafından döşenen mayınlar nedeniyle 26 askeri personel ve sivil öldürülmüş ve 78'i de yaralanmıştır. Bu, 2009'da aynı grup tarafından döşenen mayınlar nedeniyle 25 kişinin öldüğü ve 58'inin yaralandığı duruma göre bir artış anlamına gelmektedir. Ancak, zayıf sayıları 2007-2008 yıllarına göre önemli ölçüde düşüktür [18]. 2010 yılında, Batman'da Ağustos 2010 tarihinde dört sivilin ölümüne neden olan mayınları döşeyen iki PKK üyesi 20-24 yıl hapis cezasıyla cezalandırılmıştır [19].

Türkiye'nin Şeffaflık Raporları, antipersonel mayınları, anti-araç mayınları veya el yapımı bomba (IED'ler) arasında ve mağdur tarafından aktive edilen ve uzaktan infilaklı mayınlar arasında herhangi bir ayırım yapmamaktadır [20].

Türk Genel Kurmay Başkanlığı'na göre, 1 Ocak-03 Aralık 2010 tarihleri arasında, toplam 132 mayın ele geçirilmiş veya etkisiz hale getirilmiştir. Mayınların tipi ve buldukları yer hakkındaki bilgiye yer verilmemiştir [21]. Türkiye, şeffaflık raporlarında ele geçirilen mayınlar ve bunların yerleştirilmesine ilişkin herhangi bir şey belirtmemiştir.

Karamayını ve Misket Bombası İzleme Örgütü, PKK/Kontra Gel tarafından kullanılan antipersonel mayınların kullanım tarihi ve yeri ya da diğer somut detaylar konusunda ya da antipersonel mayınlardan kaynaklanan zayıflara neden olan belirli olaylar hakkında Türkiye'den bilgi edinememiştir.

PKK/Kontra Gel, komuta-infilaklı mayın kullandığını kabul etmiştir, ancak bir kişi veya araç tarafından aktive edilebilen mayın veya başka bir patlayıcı maddeyi kullandığı iddiasını reddetmiştir [22]. Haziran 2006'da, Geneva Call adındaki sivil toplum örgütü, PKK'nın Geneva Call Taahhüt Belgesi'ni imzalayarak antipersonel mayın kullanımını tek taraflı olarak durdurduğunu bildirmiştir. Nisan 2010'da Geneva Call, başlangıçta PKK ile ilişkilendirilen ancak Türk kuvvetleri tarafından antipersonel mayın kullanımıyla ilgili iddialar ışığında, yasaklanan

antipersonel mayınların PKK tarafından kullanılıp kullanılmadığının tespit edilmesi için bağımsız bir soruşturma komisyonunun kurulması gerektiğini belirtmiştir [23].

Stoklama ve İmha

Türkiye, antipersonel mayın stoklarının imhasının tamamlanmasına ilişkin anlaşma yükümlülüğü olan 1 Mart 2008 son tarihine uymamıştır. Bu nedenle, Türkiye Mayın Yasağı Anlaşması'nı stokların imhası işlemi tamamlanıncaya kadar da ihlal ediyor olacaktır. Türkiye, mühimmat ayırma ve ayıklama tesisinin 8 Kasım 2007 tarihine kadar çalışmaya başlamadığını bildirmiştir [24].

Türkiye, 2004 yılında Taraf Devlet olduğunda 2,973,481 adet antipersonel mayın stoğunun olduğunu belirtmiştir [25]. 2006 yılının başlarında, Türkiye imha edilmesi gereken 2,866,818 adet antipersonel mayın stoğunun olduğunu bildirmiştir. Akabinde, 2006 yılında 94,111 adet, 2007 yılında 250,048 adet ve 2009 yılında 972,524 adet mayını imha etmiştir [26]. 2010 yılında 707,697 adet mayın imha edilmiştir [27]. 2011 şeffaflık raporunda, Türkiye toplamda 2,938,060 adet mayının imha edildiğini bildirmiştir [28]. Haziran 2008'de, Türkiye Taraf Devletler'e kalan tüm mayınların kapsüllerinin çıkarıldığını ve imha edildiğini bildirmiştir [29]. Şöyle demiştir: "Antipersonel mayınların bu kalıntı parçaları kullanılamaz. Bu, imha sürecinde yapılan önemli ve değiştirilemez bir aşamadır, stoklanmış halde bulunan karamayınları kullanılamaz durumdadır." [30].

2011 yılının ilk yarısında, Türkiye 631 adet ADAM tipi topçu mühimmatının (her biri 36 mayın içerir) veya toplamda 22,716 adet ADAM tipi mayının imha için sevk edildiğini bildirmiştir [31]. NATO Bakım ve İkmal Ajansı (NAMSA) Kasım 2010 tarihinde Almanya'da kurulu bir şirket olan Spreewerk Lübben GmbH ile Türkiye adına, Türkiye'nin mühimmat ayırma ve ayıklama merkezi yapamadığı için ADAM tipi mayınların imhasını gerçekleştirmek amacıyla bir sözleşme imzalamıştır. ADAM tipi mayınların ilk imha işlemi Almanya'da Mart 2011 tarihinde başlamıştır ve Haziran 2011'de Türkiye mayınların imha işleminin 31 Ağustos 2011 tarihi itibarıyla bitirilmesinin beklendiğini açıklamıştır [32]. Ancak, Ekim 2011 tarihi itibarıyla, Türkiye imha işleminin tamamlandığını henüz duyurmamıştır.

Geçmişte, Türkiye 18,236 adet M18 çift tuzaklı mayına sahip olduğunu bildirmişti, ancak 2007 yılında, Türkiye M18 mayınlarının "bulundukları belirli teknik özellikler" nedeniyle imha listesinden çıkarıldığını ve "mağdur tarafından aktive edilen mayınlar olarak kullanılmayacağını" bildirmiştir [33]. 2008 yılında, yetkililer M18'ler için tetikleyicilerin imha edildiğini bildirmiştir.

Araştırma ve Eğitim için Elde Bulundurulan Mayınlar

2004 yılında Taraf Devlet olduğunda, Türkiye araştırma ve eğitim amaçlı 16,000 antipersonel mayını elinde bulunduruyordu [34]. 2011 yılında sunulan Madde 7 Raporu'nda, Türkiye eğitim ve mayına dayanıklı asker postalı için modifikasyon projesi üzerine araştırma amacıyla 15,100 adet mayının elde bulundurulduğunu bildirmiştir [35].

Türkiye, Taraf Devletler içinde en çok sayıda antipersonel mayın bulunduran ülke olmayı sürdürmektedir. Bu konuyla ilgili şöyle demiştir: "Geniş boyut ve farklı mayın etkinliği üniteleri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin belirli bir sayıda APLM'leri (antipersonel kara mayınları) eğitim amaçlı elinde bulundurmasını gerektirmektedir." [36]

Haziran 2010 tarihinde Türkiye, "izin verilen amaçlar için elde bulundurulan bu mayınlar, stokların imhası süreci sona erdiğinde gözden geçirilecektir" [37] açıklamasında bulunmuştur. Benzer şekilde, Mayıs 2006'da, "mayın temizliği konusunda aşama kaydettikten sonra, Türkiye eğitim amaçlı elde bulundurulan mayınları gözden geçirebilir" demiştir [38]. Haziran 2005'te, Türkiye, "Bu rakam [16,000 mayın], silahlı kuvvetlerin küçültülmesi sürecinde aşama kaydedildiğinde, yeniden değerlendirilebilir" [39].

[1] Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporları, A Formu ve A, B ve C ekleri, 1 Ekim 2004 ve 10 Mayıs 2005. Temmuz 2011 tarihinde, Türkiye mayın veya IED'lerin patlamasından oluşan ölüm veya yaralanma vakalarına ilişkin olarak iki

yasanın uygulandığını bildirmiştir: (5237 nolu) Türk Ceza Kanunu'nun 81, 86 ve 89 numaralı maddeleri ve (1632 nolu) Türk Askeri Ceza Kanunu'nun 87 ve 89 numaralı maddeleri. Dışişleri Bakanlığı, Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma Dairesi Müdürü Serhan Yiğit'ten gelen e-posta, 4 Temmuz 2011.

[2] Raporun tarihi belirtilmemiştir. Daha önce, Türkiye 2010'da (2009 takvim yılı için), 2009'da (2008 takvim yılı için), 2008'de (2007 takvim yılı için), ve 23 Nisan 2007, 30 Nisan 2006, 20 Nisan 2005 ve 1 Ekim 2004'de Madde 7 raporlarını sunmuştur.

[3] Türkiye'nin açıklaması, BM Genel Kurulu, 64. Toplantısı, Birinci Komite, New York, 7 Ekim 2009. Temmuz 2006'da Geneva Call, Kontra Gel ve onun silahlı kanadı olan ve PKK olarak da bilinen Halkın Silahlı Güçleri'nin (Hezen Parastina Gel, HPG) Geneva Call Taahhüt Belgesi'ni imzalayarak antipersonel mayın kullanımını tek taraflı olarak durdurduğunu bildirmiştir. Türkiye, "imza işleminin, ilgili Taraf Devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin önceden bilgisi ve rızası olmadan gerçekleştiğini" belirtmiştir. "Sonuç olarak, bu, Türkiye de dahil olmak üzere bir takım Taraf Devlet'in anlayışlarıyla gelişmektedir ve bu nedenle uygun değildir ve kabul edilemez durumdadır". Daha fazla detay için, bakınız [Landmine Monitor Raporu 2009](#), s. 744-745. PKK/Kontra Gel; Avustralya, Kanada, Avrupa Birliği, NATO, Birleşik Krallık ve ABD tarafından terör örgütü olarak görülmektedir. Uygulamaya ilişkin bir nokta olarak, Karamayınları ve Misket Bombaları İzleme Örgütü, atfedilen alıntı dışında herhangi bir birey veya örgüt için "terörist" ifadesini kullanmamaktadır.

[4] Daha önce, Türkiye hem antipersonel hem de anti-arac mayını üretmiştir. Türk şirketi, Makine ve Kimya Endustrisi Kurumu, ABD menşeli iki antipersonel mayının (M14 ve M16) kopyalarını üretmiştir.

[5] Türkiye'nin açıklaması, Taraf Devletlerin Beşinci Toplantısı, Bangkok, 17 Eylül 2003.

[6] Melis Gönenc, "Mayın Haberi Kanıt Oldu," *Taraf online*, 16 Nisan 2010, [www.taraf.com.tr](#); ve, "İddia: Türkiye karamayınları yasağını çiğniyor," *United Press International*, 16 Nisan 2010, [www.upi.com](#).

[7] "Tetikleyici mayın vakası altı askeri öldürdü", *Radikal* (Hakkari), 29 Mayıs 2009, [www.radikal.com.tr](#); ve Mustafa Yüksel, "Yedi askeri öldüren patlama soruşturuluyor", *Zaman online*, 9 Nisan 2010, [www.zaman.com.tr](#).

[8] Makale, mayının sadece "Özel İkaz Alarm Sistemi"ne gönderme yapan el yapımı, mağdur tarafından aktive edilen mayın olduğunu belirtmiştir. "6 şehit verilen mayın patlamasıyla ilgili çok iddia", *Zaman online*, 24 Haziran 2009, [www.zaman.com.tr](#); ve Metin Arslan, "7 askeri şehit eden mayınlar TSK'ya ait," *Zaman online* (Ankara), 8 Nisan 2010, [www.zaman.com.tr](#).

[9] Metin Arslan, "Çukurca'da TSK'nın mayın kurbanlarının son fotoğrafları ortaya çıktı", *Today's Zaman*, 7 Mayıs 2010, [www.todayszaman.com](#).

[10] Ibid.

[11] Metin Arslan ve Fatih Karakılıç, "Ölümcül Çukurca mayınlarını döşeyen Komutan cezaevine gönderildi", *Zaman*, 8 Kasım 2010, [www.todayszaman.com](#).

[12] "Askerler ifadelerini değiştirdikten sonra Türk komutanı serbest bırakıldı", *Hurriyet Daily News*, 22 Şubat 2011, [www.hurriyetdailynews.com](#).

[13] Metin Arslan, "Uzman rapor: 7 askerın karamayınlarından ölümünden komutanlar sorumlu", *Zaman*, 23 Ekim 2011, [www.todayszaman.com](#).

[14] ICBL, "Türkiye tarafından karamayını kullanımı iddiaları hakkında ciddi kaygılarımız bulunmaktadır", basın bildirisi, 19 Nisan 2010, [www.icbl.org](#); ICBL'den Sylvie Brigot tarafından Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na gönderilen mektup, 18 Mayıs 2010.

[15] Türkiye, M2 mayınlarının eğitim amaçlı elde bulundurulmuş mayınlar arasında olduğunu bildirmiştir. Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2009 takvim yılı için), Form D.

[16] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Yasağı Anlaşması'nın Genel Statüsü ve Uygulanması Daimi Komitesi, Cenevre, 24 Haziran 2010; ve Türkiye'nin açıklaması, Mayın Yasağı Anlaşması'na Taraf Devletler Onuncu Toplantısı, Cenevre, 3 Aralık 2010.

[17] Türkiye'nin açıklaması, İkinci Gözden Geçirme Konferansı, Kartagene, 4 Aralık 2009. Landmine Action tarafından alınan notlar.

[18] Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2010 takvim yılı için), Form J; Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2009 takvim yılı için), Form J. Türkiye 2008 yılında 37 kişinin öldüğünü ve 121 kişinin yaralandığını; 2007 yılında ise 53 kişinin öldüğünü ve 204 kişinin yaralandığını bildirmiştir. Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2008 takvim yılı için), Form J; ve Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2007 takvim yılı için), Form J.

[19] "PKK dört ay sonra Batman saldırılarını itiraf etti", *Milliyet*, 1 Aralık 2010

[20] Madde 7 Raporu (2009 takvim yılı için), Form J. Mayın Yasağı Anlaşması, anti-arac mayınları/IED'lerin veya uzaktan infilaklı antipersonel patlayıcı maddelerin kullanımını yasaklamamaktadır.

[21] Türk Genel Kurmay Başkanlığı, "2009 yılında (1 Ocak-25 Aralık 2009) terör örgütü tarafından gerçekleştirilen IED ve mayın olaylarının sayısı", ve "2010 yılında (1 Ocak-20 Ağustos 2010) terör örgütü mensupları tarafından gerçekleştirilen IED ve mayın olaylarının sayısı", tarihsiz, [www.tsk.tr](#).

[22] Bkz. [Landmine Monitor Report 2006](#), s. 732-733; [Landmine Monitor Report 2008](#), s. 698; ve [Landmine Monitor Report 2009](#), s. 746

[23] Geneva Call, "Türk silahlı kuvvetleri tarafından mayın kullanımıyla ilgili yeni iddialar, bağımsız soruşturma kurullarının kaçınılmaz olduğunu gösteriyor", Tebliğ, 19 Nisan 2010, [www.genevacall.org](#).

[24] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Yasağı Anlaşması'na Taraf Devletler Sekizinci Toplantısı, Lut Gölü, 19 Kasım 2007.

[25] Geneva Call, "Türk silahlı kuvvetleri tarafından mayın kullanımıyla ilgili yeni iddialar, bağımsız soruşturma kurullarının kaçınılmaz olduğunu gösteriyor", Tebliğ, 19 Nisan 2010, [www.genevacall.org](#).

[26] Madde 7 Raporları, B Formu, 2007-2010'da sunuldu; Türkiye Hükümeti, 2007-2009 Yıllarında Türk Silahlı Kuvvetleri Mühimmat Ayırma ve Ayıklama Tesisi'nde İmhası Gerçekleştirilen Stoklar (30 Nisan 2009 itibariyle)", oturumlar arası Daimi Komit toplantılarında dağıtılan belge, Cenevre, 25-29 Mayıs 2009. Türkiye'nin 2010 yılında sunulan Madde 7 Raporu, 2009 sonunda elde bulundurulmuş stoklar 730,458 mayını kapsamaktadır: 72,015 DM-11; 610,763 M14; 20,898 M2; 3,994 M16; ve 22,788 ADAM tipi mayın. Stoklanmış haldeki ilk mayınlar, her bir yıl imhası yapılan mayınlar ve 2009 yılı sonundaki durum hakkındaki rakamlar tutarlı değildir.

[27] Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (1 Ocak 2010 - 31 Aralık 2010 tarihleri için), Form B.

[28] Ibid, Form G.

[29] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Yasağı Anlaşması Stokların İmhası Daimi Komitesi, Cenevre, 2 Haziran 2008. Bunu Kasım 2008'de de söylemiştir ve fünyelerin tümünün Nisan 2008 tarihi itibariyle imha edildiğini belirtmiştir. Türkiye'nin açıklaması, Taraf Devletler'in Dokuzuncu Toplantısı, Cenevre, 26 Kasım 2008.

- [30] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Yasağı Anlaşması Stokların İmhası Daimi Komitesi, Cenevre, 2 Haziran 2008.
- [31] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Yasağı Anlaşması Stokların İmhası Daimi Komitesi, Cenevre, 20 Haziran 2010; ve Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (1 Ocak 2010 – 31 Aralık 2010 tarihleri için), Form D.
- [32] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Yasağı Anlaşması Stokların İmhası Daimi Komitesi, Cenevre, 20 Haziran 2010.
- [33] Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu, B Formu, 23 Nisan 2007. Mağdur tarafından aktive edilen çift tuzaklı mayının kullanımı Mayın Yasağı Anlaşması'nca yasaklanmıştır, ancak komuta-infilaklı çift tuzaklı mayının kullanımına izin verilmektedir. Mayıs 2006'da, Türkiye "M18 çift tuzaklı mayınların mağdur tarafından aktive edilen parçaları, imha edilecek mayınlar listesine geçtiğimiz günlerde eklenmiştir ve sadece komuta-infilaklı M18 çift tuzaklı mayınların stoklanmasına ilişkin gerekli adımlar atılmıştır" demiştir. Türkiye'nin açıklaması, Stokların İmhası Daimi Komitesi, Cenevre, 11 Mayıs 2006.
- [34] Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu, D Formu, 1 Ekim 2004. Bu; DM-11 ve M14 mayınlarının her birinden 4,700 adet ve M16, M18, ve M2 mayınlarının her birinden 2,200 adet mayın içermektedir. 2006'da, Türkiye eğitim amaçlı elde bulundurulmuş mayınların sayısının 15,150'ye düştüğünü bildirmiştir "çünkü birçok askeri eğitim kurumunda mayın etkinliği eğitimi ve ilgili eğitimlerde yer alan askeri personeli eğitmek için mayın tespiti, mayın temizleme ve mayın imha programlarında 850 mayın kullanılmıştır". Türkiye'nin açıklaması, , Sözleşme'nin Genel Statüsü ve İşleyişi Daimi Komitesi, Cenevre, 12 Mayıs 2006. Bu bilgi, aynı zamanda 20 Nisan 2006 tarihli Madde 7 Raporu D Formu'nda belirtilmiştir. Ancak, belgelerden hiçbiri, her bir mayın tipinden kaç tane imha edildiği ve geriye kaç adet kaldığı konusunda net bilgi sağlamamıştır.
- [35] Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (1 Ocak 2010 – 31 Aralık 2010 tarihleri için), Form D.
- [36] Türkiye'nin açıklaması, Sözleşme'nin Genel Statüsü ve İşleyişi Daimi Komitesi, Cenevre, 25 Mayıs 2009.
- [37] ibid, 25 Haziran 2010.
- [38] ibid, 12 Mayıs 2006. Ekim 2005 tarihinde benzer bir açıklama yapmıştır. Türkiye'nin Cenevre'de BM Daimi Temsilcisi Vehbi Esgel Etensel'den gelen mektup, No. 649.13/2005/BMCO DT/8805, 3 Ekim 2005.
- [39] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Yasağı Anlaşması Mayın Temizleme, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylemi Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 13 Haziran 2005.

Kirlenme ve Etki

Mayınlar

Türkiye; anti-personnel, anti-araç ve el yapımı bombalar (IED'ler) tarafından kirlenmiş durumdadır. Mayınlar; 1956-1959 tarihleri arasında Suriye ile olan 510 km'lik sınır boyunca ve Ermenistan, İran ve Irak ile olan sınırların bazı bölümlerinde yasadışı sınır geçişlerini engellemek için döşenmiştir. Ayrıca, mayınlar bazı askeri tesislerin etrafına döşenmiştir [1]. Türkiye'nin Yunanistan, Bulgaristan [2] ve Gürcistan ile olan sınırlarının Türkiye tarafında, mayınların hepsinin temizlendiği beyan edilmiştir [3].

2011 yılında Türkiye, 2010 yılının sonu itibariyle 977.407 mayının kendi topraklarında yerleştirilmiş halde bulunduğunu bildirdi. Bu rakam, bir önceki senenin sonu itibariyle var olan sayıdan 2.010 kadar daha azdır. Birçok mayın Suriye ile olan sınırdaki bulunmaktadır (613,766 mayın), ve İran sınırı (194,755), Irak sınırı (69,046) ve Ermenistan sınırı (21,856) bunu takip etmektedir. Türkiye, bunların dışında 77,984 mayının ülke içindeki birçok yerde yerleştirilmiş halde bulunduğunu bildirmiştir [4]. Mart 2011 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan Suriye sınırındaki mayınlı alanların temizlenmesine yönelik ihale duyurusunda, toplam alanının 212 km2 olduğu belirtilmiştir [5].

Bunun dışında, mayınlar Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistan, PKK) ile ülkenin güneydoğusunda 1984-1999 yılları arasında yaşanan çatışma süresince devlet kuvvetleri tarafından döşenmiştir. Dışişleri Bakanlığı'na göre, bu mayınlar 1998'den bu yana aşamalı bir şekilde temizlenmiştir [6]. Türkiye Genel Kurmay Başkanlığı, 2009 ve 2010 yıllarında PKK mayınlarını bulmaya devam ettiklerini bildirmiş, ancak bu mayınların mağdur tarafından aktive edilen mayınlar olup olmadığı (ve bu nedenle bunların mayın mı yoksa komuta infilaklı patlayıcı mı olduğu) konusunu netleştirmemiştir [7].

1974 kuzey Kıbrıs işgali sırasında, Türk silahlı kuvvetleri adayı bölen tampon bölgenin kuzey yakasında bir bariyer oluşturmak için ve tampon bölgeye yakın yerlerde mayın tarlaları oluşturmuştur [8]. BM, Türk kuvvetleri tarafından tampon bölgeye yerleştirilmiş 26 mayın tarlası tespit etmiştir [9]. O zamandan bu yana, bu mayın tarlalarının bir çoğu muhafaza edilmiştir [10].

Misket bombaları kalıntıları ve savaştan arta kalan diğer patlayıcılar

Türkiye ayrıca, başta patlamamış savaş gereçleri olmak üzere, savaştan arta kalan patlayıcılar (ERW) tarafından kirlenmiş durumdadır. Ancak, Türkiye etkilenmiş bölgelerin tespitini yapmamıştır. İnsan Hakları Derneği'nin hazırladığı raporlar, bu açıdan en çok etkilenmiş bölgelerin Batman, Bingöl, Diyarbakir, Hakkari, Mardin, Siirt, Şırnak ve Van olduğunu bildirmektedir [11]. Misket bombaları artıklarından kaynaklanan sorunlara ilişkin bir kanıt bulunmamaktadır.

Mayın Eylemi Programı

Ana kurumlar ve uygulayıcılar

Kurum	1 Ocak 2011'deki durum
Ulusal Mayın Eylemi Otoritesi	Yok
Mayın eylemi merkezi	Yok
Uluslararası mayından arındırma uygulayıcıları	Yok
Ulusal mayından arındırma uygulayıcıları	Silahlı kuvvetler

Türkiye'de henüz ulusal mayın eylemi otoritesi veya mayın eylemi merkezi bulunmamaktadır. Mart 2010 tarihinde, Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, hükümetin mayın eylemini denetlemek amacıyla Üst Proje Kurulu (ÜPK) ve ulusal bir mayın eylemi merkezi olarak görev yapması amacıyla Proje Uygulama Kurulu (PUK) kurduğunu parlamentoya bildirmiştir. ÜPK; tarım, maliye, dışişleri ve içişleri bakanlıklarından temsilciler ile diğer bakanlıkların gerektiğinde katılacak temsilcilerinden oluşacaktır. Bakanlığın, ÜPK ve PUK'un görevlerini belirleyen bir yönetmelik hazırlığında olduğu belirtilmiştir [12]. Haziran 2011 tarihinde hükümet, bu girişimin "hala başlangıç aşamasında olduğunu" söylemiştir. Başbakan'ın, ilgili tüm bakanlıklara burada görev yapmak için hazırlık yapmaları emrini verdiği ve Savunma Bakanlığı'nın hazırlıkları koordine ettiği bildirilmiştir [13].

Türkiye; Ermenistan, İran, Irak ve Suriye ile olan sınırlarındaki mayın temizliğine ilişkin planlar geliştirmektedir. Türkiye ve Suriye'nin 2003 yılında ortak sınır bölgesini mayından temizlemek üzere anlaştığı bildirilmiştir [14]. Türkiye, sınır bölgesinde kendi topraklarında bulunan mayınların, toprağa döşeli mayınların çoğunu kapsadığını ve bu nedenle sınırların "öncelikli olduğunu" belirtmiştir [15]. Yetkililer, bu bölgenin düz bir arazi olması ve toprak erozyonu gibi nedenlerden kaynaklanan mayınların yer değiştirmesi olgusunun fazla yaşanmaması nedeniyle, temizlenmesi en kolay sınır olduğunu söylemektedir [16].

Türkiye Cumhurbaşkanı, 16 Haziran 2009 tarihinde Suriye sınırı boyunca uzanan mayın tarlalarının temizlenmesi hakkındaki 5903 sayılı yasayı onaylamıştır. Bu yasa, Milli Savunma Bakanlığı'nın başlangıçta mayın temizliği için ihale teklifi çağrısında bulunacağını ve eğer bu süreç işlemezse Maliye Bakanlığı'nın mayın tarlalarının "hizmet alım yöntemi" (bu yöntemin anlamı açık değildir) ile temizlenmesini sağlayacağını öngörmektedir. Yasaya göre, bu yöntemde de başarısız olunursa, hükümet mayından arındırma işlemi için şirketlere ihale çağrısında bulunacak ve bunun karşılığında tarıma elverişli arazilerin kullanım hakkını şirketlere 44 yıla kadar devredecektir [17].

Yasa ayrıca, "NATO Bakım ve İkmal Ajansı'ndan (NAMSA) hizmet talep etme" olasılığında da bahsetmektedir [18]. Haziran 2011 tarihinde Türkiye, NAMSA ile kalite yönetimi hizmeti ve teknik destek sağlayan bir "satış sözleşmesi" imzalamıştır [19]. Ankara'daki bir NAMSA danışmanı, ihale prosedürleri ve sözleşme yönetimi gibi konularda teknik destek sağlamaktadır [20].

Haziran 2010 tarihinde, Türkiye Milli Savunma Bakanlığı'nın sınırların temizlenmesi amacıyla "bütünsel bir program için gerekli adımları attığını" bildirmiştir [21] ve Mart 2011 tarihinde kendi web sitesinde, toplam 212 km²'lik mayınlı araziye kapsayan ve altı ayrı bölgeye ayrılan 911 kilometrelik Suriye sınırının temizliği için ihale teklifçilerinin davet edileceği duyurulmuştur [22]. Yetkililer, bu altı bölgenin Suriye sınırında mayından etkilenmiş alanların tamamını kapsadığını söylemektedir, ancak bu altı bölgenin bazı kısımlarında sınır ayrımının Suriye ile tartışmalı bir konu olduğunu ve temizleme çalışmalarının diğer bölgelerde başlayacağını belirtmektedir. Hükümet, daha önce ihale teklifleri için son ibraz tarihini Haziran 2011 olarak planlamıştı ancak bu tarihi daha sonra uzatmıştır. Mayıs ayında yetkililer ICBL'ye, Türkiye'nin niyetinin temizleme işlemini hala 2011 yılında başlatmak olduğunu söylemişlerdir [23].

2010 yılında, Milli Savunma Bakanı Gönül, Türkiye'nin Suriye sınırını temizledikten sonra diğer tüm sınırları da temizlemeyi planladığını teyit etmiştir [24]. Türkiye 2010 yılında, Avrupa Birliği'ne "Türkiye'nin Doğu Sınırlarının mayınsızlaştırılması yoluyla Sınır Gözetleme Kapasitesinin Arttırılması" başlıklı bir proje için 50 milyon Avroluk (yaklaşık 66 milyon ABD doları) bir finansal destek başvurusu yapmıştır [25]. Proje, Türkiye'nin Ermenistan sınırında yer alan ve 1.64 km²'lik bir alanı kapsayan alanda geriye kalan mayınların temizliğini ve Van Gölü'nün kuzeyinde İran sınırında yer alan 6.4 km², 3.5 km² ve 1.5 km²'lik üç bölgenin temizlenmesini öngörmektedir. Verilen proje teklifinde, Türkiye'nin 2012 yılının sonu veya 2013 yılının başında ihaleye çıkması ve 2013 yılı içinde ise çalışmalara başlaması beklenmektedir. Türkiye, İran ile olan sınırının güney bölümünü temizlemek için 2012 yılında bir teklif hazırlamayı planlamaktadır [26].

Arazilerin mayından temizlenmesi

Geçmişte, Türkiye'de mayından arındırma işlemi Türk ordusu bünyesinde yer alan ve el aletleri ve mekanik aletler kullanan Özel Mayın Temizleme Birimi tarafından gerçekleştirilmiştir [27].

2010 yılında mayın temizliği

Türkiye'nin son Madde 7 Raporu, 2010 yılında mayınlı arazilerde 25,092 antipersonel mayının imha edildiğini bildirmiştir. Bu rakam; bir önceki yıla ait sayı olan 22,782 mayına göre artışa ve 2008 yılında imha edildiği bildirilen 999 mayına göre ise büyük bir artışa denk gelmektedir [28]. Temizlenen bölgeler ve konumları belirtilmemiştir. Türkiye Madde 7 raporlarına, PKK/KADEK/Kongra Gel tarafından yerleştirilen antipersonel mayınların imhası konusunu dahil etmemiştir, ancak Türk Genel Kurmay Başkanlığı web sitesi, temizlenen IED'ler olduğunu bildirmiştir. 2010 yılında, 132 antipersonel mayının daha imhasının gerçekleştirildiği bildirilmiştir [29].

Mart 2011 tarihinde, Nokta Yatırım Limited Şirketi 663,800 m²'lik bir alanı temizleyerek ve 1,200 mayını imha ederek Gaziantep Karkamış antik şehrini mayından temizlediğini bildirmiştir [30].

Mayın Yasağı Anlaşması'nın 5. Maddesi'ne Uyma

Mayın Yasağı Anlaşması'nın 5. Maddesi'ne göre, Türkiye yetki alanında veya kontrolünde olan bölgelerdeki mayınlı arazilerde bulunan tüm antipersonel mayınları bir an önce, ancak 1 Mart 2014 tarihinden geç olmamak kaydıyla, imha etmek zorundadır.

Türkiye, Madde 5 kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirme konusunda yavaş davranmıştır ve geriye kalan kirlenme durumu veya gerçekleştirdiği temizleme işlemi konularında yeterli kadar detaylı bilgiyi şimdiye kadar sağlamamıştır. Haziran 2010 tarihinde, Türkiye şöyle bir beyanatta bulunmuştur: "Milli Savunma Bakanlığı, 2014 yılı için belirlenen son tarihe uymak amacıyla, NAMSA ile işbirliği halinde temizleme işlemine ilişkin kapsamlı bir program ve zaman çizelgesi oluşturmak adına gerekli adımları atmaktadır." [31].

Mayın Yasağı Anlaşması İkinci Gözden Geçirme Konferansı tarafından kabul edilen Cartagena Eylem Planı'nın 17 numaralı Eylemi kapsamında, Taraf Devletler "Madde 7 uyarınca, mayınlı arazilerin sayısı, konumu ve ölçülerini içeren kesin bilgileri; beklenen belirli teknik ya da operasyonel zorlukları; bu alanların temizlenmesi ya da başka şekillerde kurtarılmasıyla ilgili planları ve halihazırda kurtarılmış olan, temizleme, teknik ya da teknik olmayan araştırmalar aracılığıyla boşaltılmış olan alanlarla ilgili bilgileri yıllık olarak sağlamak için;" taahhüt altına girmektedirler.

Türkiye, sınırlarında yer alan mayın tarlalarının temizlenmesi amacıyla planlar devreye sokmuştur, ancak Mart 2014 tarihi itibarıyla bu görevleri yerine getirip getirmeyeceği konusu net değildir. Ek olarak, Türkiye sınırları içinde yerleştirildiği tespitini yaptığı 77,984 mayının temizlenmesi konusunda herhangi bir planın duyurusunu yapmamıştır [32]. Anlaşma yükümlülüklerini yerine getirmek için, Türkiye'nin ayrıca, kuzey Kıbrıs'taki kontrolü altında olan bölgeler de dahil olmak üzere yetkisi veya kontrolü altında olan mayından etkilenmiş tüm bölgelerin temizlenmesi konusunda somut planlar oluşturması gerekmektedir [33].

Risk azaltmaya ilişkin diğer önlemler

Türkiye, mayın/ERW risk eğitimi (RE) konusunda çok az çalışma yapmaktadır. 2007 yılında, İçişleri Bakanı RE etkinliğini şu yorumuyla özetlemiştir: "Bölgedeki vatandaşlar, kuşkulu şeylerle karşılaştıklarında güvenlik güçlerine bilgi vermeleri konusunda periyodik olarak uyarılmaktadır." [34]

Türk medya haberlerine göre, Mardin'in güneydoğu kesiminde yer alan Nusaybin ve Midyat bölgeleri arasındaki yerleşim birimleri yakınlarına bazı mayın uyarı işaretleri yerleştirilmiştir [35].

Dipnotlar

[1] Türkiye'nin sunumu, Mayın Temizleme, Mayın Riski Eğitimi ve Mayın Eylemi Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 26 Nisan 2007.

[2] Lale Sariibrahimoğlu, "Mayın temizlemede yeni bir hamle," *Today's Zaman* (online İngilizce gazete), 4 Mart 2008, www.todayszaman.com; ve Türkiye'nin Cenevre'de BM Daimi Temsilcisi Vehbi Esgel Etensel'den gelen e-posta, 25 Ağustos 2008.

[3] Türkiye'nin Açıklaması Mayın Temizleme, Mayın Riski Eğitimi ve Mayın Eylemi Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 28 Mayıs 2009.

[4] Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2010 takvim yılı için), Form C. Haziran 2011 tarihinde, Türkiye Suriye ile olan sınırında bulunan 613,766 mayının 163,825 anti-araç mayını içinde bulundurduğunu bildirmiştir. Türkiye'nin açıklaması, Mayın Temizleme, Mayın Riski Eğitimi ve Mayın Eylemi Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 23 Haziran 2011.

[5] Savunma Bakanlığı, "Duyuru-1, Türkiye-Suriye Hududunda Mevcut Mayınlı Sahalarda Milli Savunma Bakanlığınca Yaptırılacak olan Mayın Temizliği Faaliyeti ile ilgili olarak Mayın Temizleme Firmalarının Tespitine Yönelik Duyuru", tarihsiz, www.msb.gov.tr.

[6] Dışişleri Bakanlığı Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Dairesi Müdürü Elif Comoğlu Ülgen'in Kara Mayınları ve Misket Bombaları İzleme Örgütü'nün hazırladığı ankete verdiği cevap, 14 Temmuz 2008.

- [7] TSK Genel Kurmay Başkanlığı, "Bölücü Terör Örgütü Tarafından Gerçekleştirilen Patlayıcı Madde ve Mayın Kullanma Olayları", www.tsk.tr.
- [8] "United Nations Buffer Zone in Cyprus (Kıbrıs'ta BM Tampon Bölgesi)," Akademik sözlükler ve ansiklopedi, en.academic.ru.
- [9] BM Barış Gücü Kıbrıs Karargahı Sözcüsü Brain Kelly'den gelen e-posta, 25 Nisan 2002; ve görüşme, Lefkoşa, 28 Mart 2002.
- [10] Bkz. ICBL-CMC, "Ülke Profili: Kıbrıs," www.the-monitor.org.
- [11] "Explosive remnants of war and mines other than anti-personnel mines (Savaşta arta kalan patlayıcılar ve anti-personel mayınları dışındaki mayınlar)," *Landmine Action*, Londra, Mart 2005, p. 173.
- [12] Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün Parlamento'ya yaptığı konuşma, 2 Mart 2010, www.tbmm.gov.tr.
- [13] ICBL'nin; Dışişleri Bakanlığı Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma, OSCE, Genel Müdür Yardımcısı, Ömer Burhan Tüzel, Dışişleri Bakanlığı Silahların Kontrolü Dairesi Başkanı Serhan Yiğit, Dışişleri Bakanlığı Mayın Faaliyeti Danışmanı Ramazan Ercan ve İçişleri Bakanlığı Sınır Yönetimi Mevzuatı ve İdari Kapasitesi Geliştirme, Uygulama Bürosu'ndan Abdullah Özbek ile yaptığı görüşme, Ankara, 5 Mayıs 2011.
- [14] Ali M. Koknar, "Turkey Moves Forward to Demine Upper Mesopotamia (Türkiye, Yukarı Mezopotamya'yı Mayından Arındırmak için Adım Atıyor)," *Journal of Mine Action*, Issue 8.2, Kasım 2004, maic.jmu.edu.
- [15] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Temizleme, Mayın Riski Eğitimi ve Mayın Eylemi Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 22 Haziran 2010.
- [16] Dışişleri Bakanlığı'ndan Ömer Burhan Tüzel, Serhan Yiğit ve Ramazan Ercan ve İçişleri Bakanlığı'ndan Abdullah Özbek ile yapılan görüşme, Ankara, 5 Mayıs 2011.
- [17] "Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye-Suriye sınırının mayından temizlenmesi hakkındaki kanunu onadı", *Turknet* (Ankara), 16 Haziran 2009, www.haber.turk.net.
- [18] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Temizleme, Mayın Riski Eğitimi ve Mayın Eylemi Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 22 Haziran 2010.
- [19] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Temizleme, Mayın Riski Eğitimi ve Mayın Eylemi Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 23 Haziran 2011.
- [20] Milli Savunma Bakanlığı Proje Görevlisi Hüseyin Yürekli ile yapılan görüşme, Cenevre, 22 Haziran 2011.
- [21] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Temizleme, Mayın Riski Eğitimi ve Mayın Eylemi Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 22 Haziran 2010.
- [22] Milli Savunma Bakanlığı, "Türkiye-Suriye Hududunda Mevcut Mayınlı Sahalarda Milli Savunma Bakanlığınca Yapılacak olan Mayın Temizliği Faaliyeti ile ilgili olarak Mayın Temizleme Firmalarının Tespitine Yönelik Duyuru", www.msb.gov.tr.
- [23] Dışişleri Bakanlığı'ndan Ömer Burhan Tüzel, Serhan Yiğit ve Ramazan Ercan ve İçişleri Bakanlığı'ndan Abdullah Özbek ile yapılan görüşme, Ankara, 5 Mayıs 2011.
- [24] Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün Parlamento'da yaptığı konuşma, 2 Mart 2010, www.tbmm.gov.tr.
- [25] 2010 yılı için ortalama döviz kuru: €1=\$1.3261. ABD Merkez Bankası, "Döviz Kurları Listesi (yıllık)", 6 Ocak 2011.
- [26] Dışişleri Bakanlığı'ndan Ömer Burhan Tüzel, Serhan Yiğit ve Ramazan Ercan ve İçişleri Bakanlığı Sınır Yönetimi Bürosu'ndan Abdullah Özbek ile yapılan görüşme, Ankara, 5 Mayıs 2011; ve İçişleri Bakanlığı'ndan Abdullah Özbek ile yapılan görüşme, Ankara, 21 Şubat 2011.
- [27] Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi, Değişik Protokol II, Madde 13 Raporu (2008 takvim yılı için), Form F.
- [28] Madde 7 Raporları, (2010, 2009 ve 2008 takvim yılları için), Form G.
- [29] Türk Genel Kurmay Başkanlığı, "2010 yılında terör örgütü üyeleri tarafından işlenen IED vakalarının sayısı", www.tsk.tr.
- [30] "Mayınlar temizlendi, yeni bir antik şehir yükseliyor", *Gaziantep Hakimiyet*, 18 Mart 2011, www.gaziantephakimiyet.com.
- [31] Türkiye'nin açıklaması, Mayın Temizleme, Mayın Riski Eğitimi ve Mayın Eylemi Teknolojileri Daimi Komitesi, 28 Mayıs 2009.
- [32] Madde 7 Raporu (2010 takvim yılı için), Form C.
- [33] Bkz. ICBL-CMC, "Ülke Profili: Kıbrıs," www.the-monitor.org.
- [34] "Mayına karşı önlem: halkı uyararak," *Radikal*, 30 Aralık 2007, www.radikal.com.tr.
- [35] "Nusaybin'de köylere mayın levhaları dikildi", *SonDakika.com*, 7 Temmuz 2010, www.sondakika.com.

Kayıplar ve mağdurlara destek

Kayıplara genel bir bakış

2010 yılı sonu itibariyle bilinen tüm kayıplar	6,360 (1,269 ölü; 5,091 yaralı)
2010 yılı kayıpları	94 (2009: 95)
Sonuca göre 2010 yılı kayıpları	22 ölü; 72 yaralı (2009: 34 ölü; 61 yaralı)
Patlayıcı tipine göre 2010 yılı kayıpları	5 AP mayını; 4 AV mayını; 64 tanımlanmamış mayın/IEDs; 21 ERW

Mayınsız Bir Türkiye Girişimi (MBTG) tarafından toplanan medya raporlarının Monitor tarafından yapılan analizinde, 2010 yılı içinde Türkiye’de mayınlar /mağdur tarafından aktive edilen patlayıcı maddeler (IED’ler) ve savaştan kalan patlayıcı maddeler (ERW) nedeniyle en az 94 yeni kayıp tespit edilmiştir. Bu toplam rakamın 26’sı çocuk olmak üzere 41’i sivil ve geri kalanının en az ikisi köy korucusu olmak üzere güvenlik personelidir.

Sivil kayıpların üçü kadın, ikisi ise kız çocuğudur. Çocuk kayıplarının çoğu (19’u ya da %73’ü), çocukların genellikle patlayıcı maddelerle oynarken meydana gelen ERW vakalarıdır. Bu tür ERW vakalarının birçoğu; jandarma karakolu, askeri atık yerleri de dahil olmak üzere askeri üslere ve askeri atış alanlarının yakınlarında meydana gelmiştir. Çocuk kayıplarından biri(1) İran sınırını geçerken; 3’ü de Irak sınırında hayvanlarını otlatırken meydana gelmiştir. Diğer tüm kayıplar, özel güvenlik operasyonlarının olduğu yerlerde meydana gelmiştir.[1]

MBTG’nin sağladığı verinin analizi, 2009[2] yılında en az 95 ve 2008[3] yılında ise 100 zayıtı tespit etmiştir.

Türkiye hükümeti, 2010 yılı için 104 mayın kaybını raporlamıştır (26 ölü, 78 yaralı). Raporlamada; askeri statü, cinsiyet veya yaşa dair herhangi bir detaya yer verilmemiştir. Bu rakam, Türkiye’nin 2009 yılında raporladığı 83 mayın zayıtına oranla bir artış göstermektedir[4], ancak 2008 yılında bildirilen 158 mayın zayıtının altındadır[5].

Mayın/IED ve ERW kayıplarının toplam sayısı bilinmemektedir, ancak 1984 yılından bu yana sadece mayından kaynaklanan kayıp sayısı en az 6.360’tır. Nisan 2009’daki medya raporuna göre, İçişleri Bakanlığı 1984’ten bu yana 6.360 mayın kaybını kayıt altına almıştır; mayın vakalarında 1.269 kişi ölmüş (625 güvenlik personeli ve 644 sivil) ve 5.091 kişi de yaralanmıştır (yaralanan askeri personele oranla sivillerin sayısı belirtilmemiştir)[6]. Türkiye 2010 yılı sonu itibariyle, 834 kişinin öldüğü 3.249 kişinin yaralandığı toplam 4.083 mayın/ERW kaybını bildirmiştir.[7]

2008 yılında, bir mayın arındırma uzmanı, 1950’li yıllardan itibaren Türkiye-Suriye sınırı boyunca (çoğunluğu sivil olmak üzere) en az 10.000 mayın zayıtının meydana geldiğini bildirmiştir (3.000’in üzerinde kişi ölmüş ve 7.000 kişi yaralanmıştır).[8]

Mağdur desteği

Nisan 2010 tarihi itibariyle, Türkiye’de 1984’ten itibaren en az 5.091 kişinin kara mayınları nedeniyle yaralandığı bildirilmiştir.[9]

Mağdur desteğine ilişkin ihtiyaçları belirleme

2010 yılında Türkiye’de, mayın/ERW’den hayatta kalanların ihtiyaçlarının belirlenmesine ilişkin herhangi bir girişim bildirilmemiştir. Mayın mağdurları ve onların ihtiyaçları üzerine bilgi toplayacak herhangi bir sistem bulunmamaktadır. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, engeli olan tüm insanlara ilişkin bilgi toplamaktadır, ancak engellilik nedeni veya mayın/ERW’den hayatta kalanlar arasında herhangi bir ayırım yapmamaktadır.[10]Avrupa Komisyonu (AK), genel anlamda engelli insanlara ilişkin bilgi ve araştırma eksikliğinin Türkiye’de bilgilenmiş politika uygulamasının önünde bir engel olarak durduğunu bildirmiştir.[11]

Diyarbakır Barosu, etkilenmiş bölgelerde mayın/ERW kayıpları hakkında bilgi toplamış ve maddi durumları yetersiz olanlara da hukuki yardım sunmaya devam etmiştir.[12] İnsan Hakları Örgütü, örgütün farklı şubelerine yardım için başvuran hayatta kalanların ve kurbanların ailelerinin kayıtlarını almıştır; toplanan bilgi ihtiyaçları da kapsamaktadır. Etkilenmiş bölgelerdeki 13 şube içinde, 2010 yılında mayın/ERW'den hayatta kalan veya öldürülen 42 insan kayıt altına alınmıştır.[13]

Şubat 2011 tarihinde, İstanbul milletvekillerinden Ufuk Uras "mayın kurbanlarına ne tür sağlık hizmeti, sosyal ve ekonomik desteğin sunulduğu" ve bu desteklere kaç kişinin ulaştığı sorularını da kapsayan mayın/ERW'den hayatta kalanların durumları hakkında parlamentoda bir soru önergesi vermiştir.[14] Soru önergesine yanıt süresi dolduğunda, meclis çalışmaları seçimler nedeniyle sona erdirilmiştir.

2006 yılında, Türkiye mayınları ve ERW'yi de kapsayacak uluslararası yaralanma sınıflandırma sistemine geçiş programı başlattığını bildirmiştir.[15] 2011 yılının ortası itibariyle, başka bir ilerleme bildirilmemiştir.

Mağdurlara Destek Koordinasyonu

Hükümet Koordinasyon Birimi/Odak Noktası	2010 yılında yok; Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı 2011 yılında temel hükümet odak noktası olarak belirlenmiştir, ancak mayından etkilenen yerlerde henüz aktif değildir.
Koordinasyon Mekanizması(ları)	Yok
Plan	Yok

Başbakan'a bağlı olarak çalışan Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, engelli insanların haklarının korunmasından sorumludur. Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın temel fonksiyonları; ulusal ve uluslararası kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak, topluma tam katılımı ve engelli insanların eşitliğini sağlamak için engelli politikaları oluşturmak ve engelli insanlar tarafından karşılaşılan sorunları tanımlamak ve çözmektir.[16]

2010 yılı sonuna kadar, Özürlüler İdaresi Başkanlığı mağdurlara destek ve Mayın Yasağı Anlaşması kapsamında hayatta kalanlara karşı Türkiye'nin yükümlülükleri konularında bildilendirilmemiştir. Başkanlık mağdurlara destek veya mayın/ERW'den hayatta kalanlar hakkında bilgi sahibi olmasa da, Başkanlık temsilcileri bunların kurumun var olan yetkileri arasında olduğunu kabul etmiştir.[17] 2010 yılında, Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın mayından etkilenmiş bölgelerde aktif olmadığı bildirilmiştir.[18]

Nisan 2011 tarihinde, MBTG Türkiye mayın/ERW Mağdur Ağı'nın başlatmak için bir çalıştay düzenlemiştir. Çalıştaya, hayatta kalanlar, yaralanan ve öldürülen insanların aileleri ve ağı birlikte oluşturabilecek gönüllüler ve avukatlar katılmıştır. Hayatta kalanların ihtiyaçlarına ve Mağdur Ağı'na ilişkin kaygılara cevap vermek için 2010 yılı planı çizilmiştir. Mayıs 2011 yılında yapılan bir toplantıda, amaçlar ve kaygılar Dışişleri Bakanlığı ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı'na sunulmuştur.[19]

Mağdur desteği üzerine Madde 7 raporu yılda bir güncellenmektedir, ancak bu rapor sadece askeri tıbbi tesislerde tedavi gören kayıpları kapsamaktadır. Madde 7 (ve Konvansiyonel Silah Anlaşması Madde 13) raporlaması mayın/ERW'den hayatta kalan sivillere veya daha önceki yıllarda yaralananlara sağlanan hizmetler hakkında bilgi sunmamaktadır.[20] Türkiye, Kasım ayında Misket Bombaları Sözleşmesi'ne Taraf Devletler Birinci Toplantısında ve Aralık 2010'da Mayın Yasağı Anlaşması'na Taraf Devletler Onuncu Toplantısı'nda ve Haziran 2011'de Mayın Yasağı Anlaşması Oturumlararası Daimi Komitesi toplantılarında mağdurlara destek konusunda beyanlarda bulunmuştur. Bu beyanların tümü, Ankara'daki ana askeri rehabilitasyon merkezinde bulunan hizmetlere gönderme yapmıştır. Bu raporlamaların hiçbirisi, Kartagene Eylem Planı'nın mağdurlara destekle ilgili olan eylemlerine ilişkin olarak kaydedilen ilerleme veya değişiklikler konusuna değinmemiştir. 2010 yılında, Türkiye mayın Yasağı Anlaşması Mağdur Desteği Daimi Komitesi'nin eş-başkanlığını yapmıştır.

Hayatta kalanların dahil edilmesi

Hayatta kalanlar, ihtiyaçlarına uygun olan hizmetlerin planlanması veya uygulanmasına dahil edilmediklerini bildirmişlerdir.[21] MBTG, 2010 yılı boyunca Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa'da hayatta kalanların katıldığı toplantılar düzenlemiştir ve 24 Nisan 2011 tarihinde hayatta kalanların ve ailelerinin de katıldığı Türkiye Mağdur Ağrı'nı başlatmıştır.

Hizmetlere Ulaşılabilirlik ve Etkinlik

2010 Yılında Mağdurlara Destek Etkinlikleri[22]

Kurumun Adı	Kurumun Statüsü	Etkinliğin Türü	Kalite açısından değişimler / 2010 Yılında Hizmetin Kapsamı
Dicle Üniversitesi Araştırma Hastanesi, Diyarbakır	Devlet	Ortopedi ve Travmatoloji Merkezi ve Protetik Merkezi, hayatta kalanlara ücretsiz protez sağlamıştır.	Devam ediyor; ancak yararlanıcıların sayısı bilinmiyordu.
Gülhane Askeri Tıp Akademisi ve Türk Silahlı Kuvvetleri Rehabilitasyon ve Bakım Merkezi (TSK-RBM)	Devlet	Uzmanlaşmış tesisler silahlar tarafından yaralanan insanlara destek sunmaktadır: rehabilitasyon, ekonomik, sosyal ve psikolojik destek.	Devam ediyor, yüksek kaliteli hizmetler.
MBTG	NGO	Savunuculuk ve hayatta kalan bireylere destek	Devam ediyor

2010 yılında, hizmetlere ulaşılabilirlik veya hizmetlerin kalitesine ilişkin hiçbir önemli değişiklik bildirilmemiştir. Mayıs/ERW'den hayatta kalanlar ve etkilenen bölgelerdeki engelli insanlar, Türkiye'nin daha büyük şehirlerindeki engelli insanların erişebildiği hizmetlere aynı derecede erişememektedir.[23]

Tüm engelli insanlar, kamu veya özel sağlık merkezlerine ücretsiz olarak birinci elden ulaşma hakkına sahiptir. Sosyal sigortası olmayanlar, 2008 yılından itibaren daha önce ücretsiz olan hizmetlere erişmek için "yeşil kart"a başvurabilirler. Ancak, 2010 yılında, "yeşil kart" sağlık sigortası almaya uygun olan engelli insanlar, kendi tıbbi harcamalarının bir kısmını karşılamak zorundadırlar, bu ise ücretsiz hizmetleri ortadan kaldırmaktadır.[24] Türkiye'nin Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yayınlanan Sağlık Hizmeti Uygulamaları Yönetmeliği, engelli insanların ilaca, ekipmana ve hareketli cihazlara erişimini, tıbbi uzmanlar tarafından zorunlu tutulsalar bile, sınırlandırmıştır.[25]

Mayından etkilenmiş bölgelerdeki kasabalarda bulunan sağlık tesisleri (büyük şehirlerde bulunanların dışında) maddi açıdan yeteri kadar desteklenmemektedir, yetersiz personel ve ekipmana sahiptir ve genel olarak hayatta kalanların acil durumlarına ya da devam eden ihtiyaçlarına cevap verememektedir.[26] Bazı vakalarda, hayatta kalan siviller askeri hava araçları tarafından taşınmışlardır, ancak hayatta kalanlar için acil durum taşınması tutarlı değildir.[27]

Mayın/ERW'den hayatta kalanlar için rehabilitasyon hizmeti Ankara ve Dicle'deki merkezlerle sınırlıdır. Mayından ve ERW'den etkilenmiş diğer vilayetlerde yerel olarak kurulacak protez ve rehabilitasyon merkezlerine önemli bir ihtiyaç vardır. Ayrıca, çocuk yaştaki hayatta kalanların ihtiyaçlarına cevap verecek tesislerin kurulması da bir ihtiyaçtır.[28] "Yeşil kart" sahipleri yeni bir protez için ancak beş senede bir başvuru yapabiliyorlar, bu ise çocuk yaşta mayın/ERW'den hayatta kalanların rehabilitasyonu açısından zarar vericidir.[29]

Dicle Üniversitesi Araştırma Hastanesi protez merkezi, mayından etkilenmiş tüm bölgeler için var olan tek merkez olarak kalmıştır. 2009 yılında, parasal sıkıntılar hayatta kalanların Dicle Üniversitesi Araştırma Hastanesi protez merkezine erişimini engellemiştir; 2010 yılında ise erişimi geliştirmek için yapılan herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Dicle Üniversitesi ayrıca

engellilik ile ilgili bir araştırma bölümüne sahiptir, ancak yeterli eleman olmadığı için tam olarak işlevsel olabilmiş değildir.[30]

Sosyal içermeyi destekleyen kurumlar dağınık ve güçsüz olarak kalmıştır. Alternatif istihdam yöntemleri de dahil olmak üzere engelli insanların kamu sektörü ve özel sektörde çalışabilirliklerini artıran önlemlerin alınması gerekmektedir. Şubat 2011 tarihinde, Devlet Memurları Kanunu'nda (657), engelli insanlar için istihdam kotası ve çalışma koşulları hakkında değişiklikler yapılmıştır. Kotayı karşılamak için pozisyonlara fon desteği sağlamaya olanak sağlayan bu değişiklikler Mayıs 2011 itibariyle tam olarak uygulanmamıştır.[31]

Diyarbakır Barosu, kurum bünyesinde yeni bir mayın komisyonu kurmuştur; ancak Mayıs 2011 tarihi itibariyle bu komisyon tam olarak işlevsel hale gelmemiştir. 2007'ye kadar var olan benzer bir komisyonda da olduğu gibi, yeni komisyon hayatta kalanların hizmetlere ulaşması ve Tazminat Yasası (5233 sayılı yasa) yoluyla tazminat almaları konusunda onlara yardım etmeyi planlamıştır.[32] Ancak, Baro'dan ücretsiz hukuki destek alabilmek için, hayatta kalanların bir varlık testinden geçmeleri gerekmektedir, ki bu test en fakirleri bile dışlamaktadır. Eğer geçimlik tarım için küçük bir toprağa sahip olmak gibi herhangi bir varlığa sahiplerse, bu testi geçememektedirler.[33]

Hayatta kalanlar, zamanında ve uygun sonuçlar elde etmek için tazminat sürecinin gözden geçirilmesini talep etmişlerdir çünkü vakalar genellikle tazminat üzerine karar verilmeden zaman aşımına uğramaktadır (beş yıl sonra).

2011 yılının başlarında, Türk Tabipler Birliği, hayatta kalanların ihtiyaçlarının savunuculuğunu da kapsayan, mayın konularına eğilen bir grup oluşturmuştur.[34]

Çocuk yaşta mayın/ERW'den hayatta kalanların sosyal destek ihtiyaçlarına cevap vermek için belirli politika ihtiyaçları belirlenmiştir.[35] Herhangi bir gelişme bildirilmemiştir.

Engelli Yasası (2005), 2012 yılı itibariyle var olan tüm kamu binaları, yolları, kaldırımları, yaya geçişleri, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzer sosyal ve kültürel altyapı hizmeti veren yerlerin engelliler tarafından uygun bir şekilde erişilebilir kılınacağını belirtmektedir. Ancak, neredeyse hiçbir gelişme kaydedilmemiştir ve sadece sınırlı sayıda pilot proje uygulamaya konulmuştur.[36] Kamu binalarına erişim açısından fiziksel sınırlar özel bir sorundur. Var olan mevzuata rağmen; eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve kamu hizmetleri de dahil olmak üzere temel haklara erişim engelliler için hala kritik konulardır.[37]

Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumun sonucunda, Anayasa'ya yapılan bir değişiklik engelli insanlara pozitif bir ayrımcılık tanımıştır. Hükümet, ayrımcılık karşıtı ve eşitlik kurulunun oluşturulmasını öngören bir taslak öneri hazırlamıştır. Ulaşılabilirlik ve ilgili ulusal eylem planına ilişkin bir strateji dokümanı bulunmaktaydı, ancak 2010 yılı sonu itibariyle bunlar uygulamaya konmamıştır.[38]

Türkiye, 28 Eylül 2009 tarihinde, Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme'yi (CRPD) onaylamıştır.[39]

[1] 2010 yılı için, Mayınsız Bir Türkiye Girişimi medya gözlemi, mayın/IED ve ERW vakalarında toplam 156 kaybın (40 kişi ölmüş ve 116 kişi de yaralanmıştır) olduğunu tespit etmiştir. Bu rakamın 62'si aktivasyon aracına dair netleştirme beklediği için Karamayınları ve Misket Bombaları İzleme Örgütü'nün 2010 yılı için toplam rakamına henüz dahil edilmemiştir. Medya, patlayıcı maddenin tipine dair tutarlı bilgi sağlamamıştır, genellikle de komuta infilaklı IED'leri mayın olarak belirtmiştir. Haberler ayrıca sivillerden ziyade askeri kayıplara odaklanmakta, bu ise sivil kayıpların tam olarak raporlanmaması ihtimaliyle sonuçlanmaktadır.

[2]MBTG Koordinatörü Muteber Öğreten'den gelen e-posta, 1 Nisan 2010.

[3]Muteber Öğreten tarafından 29 Haziran 2009 tarihinde sağlanan bilgi. 2008 yılına ait bu kayıplardan 72'si güvenlik güçleri mensupları iken 28'i sivilidir.

[4]Bu kayıplar, "PKK/Kongra Gel Terör Örgütü tarafından döşenen APM'lerin [antipersonel mayınları] patlamasıyla oluşan kayıplar" olarak raporlanmıştır ve diğer aktivasyon araçları ve diğer mayın/ERW kayıpları hakkında bilgi eksikliği bulunmaktadır. Bu nedenle, bilgi tamamlanmamış olarak düşünülmektedir. Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2010 takvim yılı için), Form J; ve Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2009 takvim yılı için), Form J.

[5]Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2008 takvim yılı için), Form J.

[6]Melik Duvaklı, "Türkiye 26 yılda 1.269 canını mayına kurban verdi", *Zaman*, 13 Nisan 2010, www.zaman.com.tr

[7]Madde 7 Raporları (2006-2010 takvim yılları için), Form J; Türkiye'nin BM Cenevre Ofisi Daimi Temsilcisi'nin Karamayınları ve Misket Bombaları İzleme Örgütü'nün anketine verdiği yanıt, 31 Ağustos 2005; ve Türkiye Mağdur Desteği ve Sosyo-Ekonomik Reentegrasyon Daimi Komitesi'nin sunumu, Cenevre, 13 Mayıs 2003.

[8]AKM Risk Yönetimi Başkanı Ali M. Köknar'dan gelen e-posta, 5 Temmuz 2007; Ali M. Köknar, AMK Risk Yönetimi, "Türkiye, Yukarı Mezopotamya'yı Mayından Arındırmak için Harekete Geçiyor", *Journal of Mine Action*, No. 8. 2, Kasım 2004, maic.jmu.edu.

[9]Melik Duvaklı, "Türkiye 26 yılda 1.269 canını mayına kurban verdi", *Zaman*, 13 Nisan 2010, www.zaman.com.tr

[10]Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Avrupa ve Dış İlişkiler Dairesi, Uzman Politika Danışmanı Tolga Duygun ile yapılan görüşme, Ankara, 5 Mayıs 2011.

[11]Avrupa Komisyonu Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu, Komisyon Çalışma Dokümanı, Brüksel, 9 Kasım 2010, s. 28-29.

[12]Diyarbakır Barosu Başkanı Mehmet Emin Aktar ile yapılan görüşme, Diyarbakır, 25 Nisan 2011.

[13]İnsan Hakları Örgütü Diyarbakır Şubesi Sekreteri M. Raci Bilici ile yapılan görüşme, Diyarbakır, 24 Nisan 2011.

[14]İstanbul Milletvekili Ufuk Uras tarafından 28 Şubat 2011 tarihinde verilen soru önergesi, Savunma Bakanı Vecdi Gönül'ün 2 Mart 2010 tarihinde Parlamento'da yaptığı bir konuşmaya takiben verilmiştir. Bu konuşmada Bakan'ın şöyle dediği bildirilmiştir: "Mayınlı bölgelerde yaşayan halkın mayın riski konusunda eğitilmesi, mayın mağdurlarına sıhhi, sosyal ve ekonomik yardımların yapılması konularında Hükümetimiz, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti taahhütte bulunmuş bulunmaktadır."

[15]Mayın Yasağı Anlaşması, Madde 7 Raporu (2006 takvim yılı için), Form J. Bu sisteme gönderme yapar: "Hastalıkların ve Sağlıkla İlgili Sorunların Uluslararası İstatistiksel Sınıflandırması: ICD-10A."

[16]Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, "Hakkımızda", <http://www.ozida.gov.tr/?menu=kurumsal&sayfa=hakkimizda>

[17]Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Avrupa ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanı Sermet Başaran ve Uzman Politika Danışmanı Tolga Duygun ile yapılan görüşme, Ankara, 19 Ekim 2010.

[18]Yerel Gündem 21 Engelli Birimi Başkanı Ramazan Serin ile yapılan görüşme, 24 Nisan 2011.

[19]Karamayınları ve Misket Bombaları İzleme Örgütü'nün yaptığı gezi sırasında tutulan notlar, Diyarbakır ve Ankara, 24 Nisan – 5 Mayıs 2011.

[20]Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2010 takvim yılı için), Form J.

[21]Türkiye Mayın/ERW Mağdur Ağı Çalıştayı'nda Karamayınları ve Misket Bombaları İzleme Örgütü'nün tuttuğu notlar, Diyarbakır, 23 Nisan 2011.

[22]Karamayınları ve Misket Bombaları İzleme Örgütü'nün yaptığı gezi sırasında tutulan notlar, Diyarbakır ve Ankara, 24 Nisan – 5 Mayıs 2011; Ramazan Serin ile yapılan görüşme; Yerel Gündem 21 Engelli Birimi, 24 Nisan 2011; ve Mayın Yasağı Anlaşması Madde 7 Raporu (2010 takvim yılı için), J Formu.

[23]Yerel Gündem 21 Engelli Birimi Başkanı Ramazan Serin ile yapılan görüşme, 24 Nisan 2011.

[24]Türkiye Sakatlar Derneği Genel Müdürü Ergun İşeri'den gelen e-posta, 26 Mart 2009.

[25]Türkiye Sakatlar Derneği Genel Müdürü Ergun İşeri'den gelen e-posta, 16 Mayıs 2011.

[26] Nusaybin Belediye Başkanı Ayşe Gökkan ile yapılan görüşme, Nusaybin, 25 Nisan 2011; ve Türkiye Mağdurlar Ağı Nusaybin temsilcisi Ömer Ay ile yapılan görüşme, Nusaybin, 25 Nisan 2011.

[27] 2010 takvim yılı medya gözlemi.

[28] Yüzüncü Yıl Üniversitesi Adli Tıp Bölümü'nden Doç. Dr. Muhammet Can'ın sunumu, Türkiye Birinci Gözden Geçirme Konferansı, Diyarbakır, 18 Ekim 2009.

[29]Karamayınları ve Misket Bombaları İzleme Örgütü'nün, Türkiye mayın/ERW Mağdur Ağı Çalıştayı'nda tuttuğu notlar, Diyarbakır, 23 Nisan 2011.

[30] Yerel Gündem 21 Engelli Birimi Başkanı Ramazan Serin ile yapılan görüşme, 24 Nisan 2011.

[31] Türkiye Sakatlar Derneği Genel Müdürü Ergun İşeri'den gelen e-posta, 16 Mayıs 2011

[32] Diyarbakır Barosu Başkanı Mehmet Emin Aktar, Diyarbakır, 25 Nisan 2011. 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun'a (2004) gönderme yaparak.

[33] Karamayınları ve Misket Bombaları İzleme Örgütü'nün, Türkiye mayın/ERW Mağdur Ağı Çalıştayı'nda tuttuğu notlar, Diyarbakır, 23 Nisan 2011.

[34] Arzu Erbilici, MD, Sayman, Türk Tabipler Birliği, Ankara, 5 Mayıs 2011.

[35] Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden Dr. Muhammet Can'ın sunumu, Türkiye Birinci Gözden Geçirme Konferansı, Diyarbakır, 18 Ekim 2009.

[36] Avrupa Komisyonu (AK), "Türkiye 2010 İlerleme Raporu", Komisyon Çalışma Dokümanı, Brüksel, 9 Kasım 2010, s. 70-71.

[37] Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2010 İlerleme Raporu", Komisyon Çalışma Dokümanı, Brüksel, 9 Kasım 2010, s. 70-71.

[38] AK, Türkiye 2010 İlerleme Raporu, Komisyon Çalışma Dokümanı, Brüksel, 9 Kasım 2010, s. 79; ve Türkiye Sakatlar Derneği Genel Müdürü Ergün İşeri'den gelen e-posta, 16 Mayıs 2011.

[39] CRPD'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onayının Kabul edilmesi 3 Aralık 2008'de gerçekleşmiştir.